

ועוד מפרשת הגמרא את הכתוב בכהן גדול אליבא דרבי עקיבא:

”ועל כל נפשות מת לא יבוא, למה לי?

האיך מתפרש הכתוב לפי שיטתו?

ומפרשינו: ”על כל“, לאפוקי [ללמד] (1) מט-ב רחוקים.

כלומר: אם היה הכתוב אומר ”על כל נפשות לא יבוא“, הייתי יודע שאין כהן גדול מיטמא לרחוקים. (2)

והוסיף הכתוב ואמר ”מת“, לאפוקי [ללמד] על קרובים.

אבל אמו, דודאי ילידתיה [ודאי שהיא זו שילדה אותן], אימא ליטמא לה. (5)

ואי כתב רחמנא רק ”אמו“, הוה אמונא לכך כתבה התורה ”אמו“ כדי ללמד: דוקא אמו לא ליטמא לה, כיון דלאו אזיל זרעה בתרה [שאינן הזרע הולך אחריה] לענין יחוס השבטים.

אבל אביו, כיון דאמר מר [במדבר א ב]: ”למשפחותם לבית אבותם“, לומר, מי שאביו משבט אחד ואמו משבט אחר יקום על שבט אביו, אימא ליטמא ליה [הייתי אומר שייטמא לו] —

לפיכך קא משמע לן קרא, שמיטמא הוא הן לקרובים מצד האב והן לקרובים מצד האם.

אליו ו”כל קבוע כמחצה על מחצה דמי“]. והר”ש בתורת כהנים בתחילת אמור כתב: ”לכך נראה, דמיירי כגון שנתארסה לכהן, ונתאלמנה מן האירוסין, ונשאת לשני, ולא שהתה כדי הבחנה וילדה לסוף שבעה לשני, שאין כאן אלא חזקה, אבל אינו ידוע (כאמו) [כאביו]“.

והיינו, שאף אם לא נלך אחר החזקה לתלות בבעל ולא בארוס, מכל מקום הוא כהן משום שאף הארוס ראשון היה כהן; סתם הר”ש ולא פירש מאיזה טעם אין אנו חוששים שמא זינתה מאחר ישראל.

1. כתבו התוספות: ”הנך לאפוקי הוי פירושא כמו ”נפקא ליה“ מהאי קרא, כלומר שמפסק זה יוצאת הדרשה שלהם.

ואולם ”המפרש“ פירש כפשוטו: להוציא את הרחוקים שלא ייטמא להם, [וראה פירוש הרא”ש בסוף הענין].

2. תמהו התוספות: הרי לעיל מז ב מבואר, שאין

שבדין קל וחומר יש לנו ללמוד שאם אינו מיטמא לאב כל שכן לאם, ואילו כאן אמרו שהייתי אומר: לאביו אינו מיטמא ואילו לאם מיטמא! ? וראה בדבריהם שהאריכו הרבה בישוב קושיא זו.

5. כבר נזכרה לעיל בהערות הקושיא: הניחא בנויר, אכן היה מקום לומר שלאביו אינו מיטמא משום שאינו אביו, אבל בכהן גדול - שאף על האמור בו קאי הגמרא, וכמו שפירשו תוספות - הרי אם אינו אביו הוא אינו כהן, וממה נפשך יכול ליטמא לו; וראה ב”ארזי הלכנון“ מה שהביא בזה.

והגר”א בפירושו לתורת כהנים בתחילת אמור כתב: היינו כגון שהיה עיר שכולה כהנים ובודאי כהן הוא, אבל אינו יודע אם הוא אביו, וכגון שאינו ממזר דהיינו שהוא מפילגש שהיא בלא קידושין, או אף שנעשה ממזר מכל מקום וכו’; [ומה שלא פירש בעיר שרובה כהנים, משום שאין אנו יודעים אם הלך הוא אליה ואמרינן ”כל דפריש מרובא פריש“], או שמא הלכה היא

ואמר הכתוב "נפשות" בלשון רבים, כדי לאפוקי [ללמד] על שיעור רביעית דם שיצא משני מתים, שאף הוא מטמא באוהל כמו שרביעית דם ממת אחד מטמאה. שנאמר "על כל נפשות מת לא יבוא", וכפי שנתבאר לעיל לח א.

א. שנינו במסכת אהלות [פרק ב]:

"אלו מטמאין באוהל:

המת, כזית מן המת,

וכזית נצל [יבואר בגמרא], ומלא תרווד רקב [יבואר בגמרא],

[עצמות] השדרה, והגולגולת

[כאשר הם שלמים, ואף על פי שאין עליהם בשר].

אבר [שלם] מן המת, ואבר [שלם] מן החי שיש עליהן בשר כראוי.

רובע [קב] עצמות [הבאים] מרוב הבנין או מרוב המנין [מהעצמות המהוות רוב בנין או רוב מנין של מת].

ורוב בניינו ורוב מניינו של מת [השלמים], אף על פי שאין בהם רובע [קב] — טמאין.

כמה הוא רוב מניינו? — מאה עשרים וחמשה [עצמות].

רביעית דם".

"אלו מטמאין במגע ובמשא ואינן מטמאין באוהל —

עצם [מו המת] כשעורה.

וארץ העמים, ובית הפרס [שדה שנחרש בה קבר].

אבר מן המת ואבר מן החי שאין עליהן בשר כראוי.

השדרה והגולגולת שחסרו".

ב. יש טומאות מת, שאם נטמא בהם הנזיר הרי הוא מביא קרבן טומאה ומגלח [בלשון המשנה: "מגלח"] וסותר את הימים הקודמים.

ויש טומאות מת וטומאות אחרות, שאינו מגלח עליהם ואינו סותר את הקודמין, אלא שהימים בהם הוא טמא באותה טומאה אינם עולים לו לימי הנזירות.

משנתנו מבארת את הטומאות שהנזיר מגלח עליהם, ובמשנה הבאה לקמן נד א [שהיא הסיפא של משנתנו], מתבארים הטומאות שאין הנזיר מגלח עליהם.

ב. כל הטומאות האמורות במשנתנו, מטמאות טומאת מגע ומשא ומטמאות טומאת אוהל, מלבד "עצם כשעורה", שהוא אינו מטמא אלא טומאת מגע ומשא, ואינו מטמא באוהל.

ג. השיעורים האמורים במשנתנו לענין גילוח הנזיר, יש מהם שהם שיעורים לעצם

אומרת הגמרא שלרבי עקיבא צריך מקרא ללמד על רחוקים; וכתבו שהוא בא לעבור עליו בשני לאוין.

צריך מקרא ללמד שאין כהן גדול מיטמא לרחוקים, שהרי ודאי לא יהא כהן גדול קל מכהן הדיט, כי קדושתו להיכן הלכה, ואם כן למה

הטומאה, וממילא אינו מגלח בפחות מזה, ויש מהם – כגון חצי קב עצמות וחצי לוג דם – שהם שיעורים לענין גילוח בלבד, אף ששיעור הטומאה הוא פחות מכך.

בכל אותן טומאות שהשיעור הוא לגילוח בלבד, אם נטמא בשיעור שהוא מטמא, הרי הוא בכלל הטומאות שאינו מגלח עליהם.

ג. בטעם הדין שלענין גילוח יש שיעור אחר מטומאה, דעת התוספות היא שהלכה למשה מסיני היא בגילוח, והיאמכלל מה שאמרו [סוכה ו ב] "שיעורין, הלכה למשה מסיני".⁽³⁾

מתניתין:

על אלו טומאות הנזיר מגלח, כלומר: עושה "תגלחת טומאה" הכוללת קרבנות ותגלחת:

על המת השלם, ויתבאר בגמרא.

ועל [או על], וכן בכל המשנה] כזית בשר (4) מן המת.⁽⁵⁾

ועל כזית (6) נצל מן המת, ויתבאר בגמרא מה הוא "נצל".

ועל מלא תרווד [מלוא הכף] (7) רקב המת.

ובגמרא יתבאר מה הוא רקב, וכמה הוא שיעור מלא תרווד.

ועל השדרה, (8) ועל הגולגולת של מת, כאשר עצמותיהן שלמות.

ועל אבר מן המת.

ועל [או על] אבר מן החי שיש עליו – על כל אחד ואחד מאלו – בשר כראוי.⁽⁹⁾

היינו, שיש עליו בשר, שאם היה האבר מחובר לאדם חי, הוא היה יכול להעלות ארוכה, ואפילו אין בו כזית בשר.

ועל חצי קב עצמות שנשתברו, ויש באותו חצי קב מעט מכל עצם ועצם המהוים רוב מנינו של המת או רוב בניינו של המת.⁽¹⁰⁾

8. בגמרא דף נב ונג יתבאר אם שדרה וגולגולת מטמאות יחדיו או כל אחד לחוד, ושם יתבארו עוד פרטים נוספים בדין עצמות השדרה והגולגולת לענין טומאה ולענין גילוח.

9. במשנה באהלות [ראה הקדמה], מבואר ששיעור זה [יש עליו בשר כראוי] הוא לענין אוהל ולא לענין מגע ומשא, ודין טומאת מגע ומשא על אברים אלו כשאין עליהם בשר כראוי אם מדאורייתא הוא או מדרבנן, ואם מגלחים עליו במגע ובמשא, כל זה מתבאר לקמן נג ב.

10. א. נתבאר על פי התוספות, [וראה "קרן

3. וראה מה שנתבאר בזה בארוכה בהערות לקמן נג א.

4. שיעור זה הוא שיעור לטומאה, ובפחות מזה אינו מטמא כלל.

5. בגמרא יתבאר, למה שנינו על המת השלם, מאחר שאף על כזית מן המת הוא מגלח.

6. שיעור זה הוא שיעור לטומאה, ובפחות משיעור זה אינו מטמא כלל.

7. שיעור זה הוא לטומאה, ובפחות מכן אינו טמא כלל.

בין במגע ומשא ובין באוהל ברביעית הלוג, מכל מקום אין גילוח אלא על חצי הלוג דם, כי כך היא הלכה למשה מסיני.⁽¹²⁾

⁽¹³⁾ ועל מגעו, ⁽¹⁴⁾ ועל משאו, ועל אהילו.

כלומר: בכל אלו ששנינו הנזיר מגלח, בין שנטמא בהם במגע ובמשא, ובין שנטמא בהם באוהל.⁽¹⁵⁾

אבל בפחות מחצי קב, אף שהוא מטמא באוהל אפילו כשיש בו רובע קב עצמות בלבד, בכל זאת, אינו מגלח על פחות מחצי קב, כשנטמא ממנו באוהל, כי כך היא הלכה למשה מסיני.⁽¹¹⁾

ועל חצי לוג דם מן המת.

אבל בפחות משיעור זה, אף שהוא מטמא

אורה"ו ארזי הלבנון".

ב. רוב מניינו הוא מאה עשרים וחמשה [רוב של רמח אברים] כמבואר במשנה באהלות ב א; ובגמרא לקמן נב ב יתבאר מה הוא רוב בניינו של מת.

11. א. ואם נטמא בו במגע ובמשא, אם יש בו "עצם כשעורה" הרי הוא מגלח מדין עצם כשעורה, ואם היו טחונים שאין בהם משום "עצם כשעורה", שיעורם לענין גילוח הוא רובע קב עצמות שהוא שיעורם לענין טומאה, וכמבואר בגמרא נג ב.

ב. ראה פירוש דיני עצמות מת - מלבד שדרה וגולגולת - לענין טומאה ולענין גילוח, בהערות בהמשך המשנה.

12. וכמבואר לקמן נג ב בדעת משנתנו; ורבי עקיבא במשנה בסוף הפרק שלא כדעת התנא של משנתנו, ולדעתו הנזיר מגלח על רביעית דם, ושם יתבאר אם מגלח על מגעו ומשאו או אף על אהילו לדעת רבי עקיבא.

13. במשנה במשניות הגירסא היא: "על מגעו וכו'", וראה שם ב"שינויי נוסחאות".

14. משמע שאף מלא תרווד רקב בכלל, ואולם בכרייתא בחולין קכו ב איתא: "מלא תרווד רקב מטמא במשא ובאוהל ואינו מטמא במגע"; וכתב המאירי בפירוש המשנה "ואף על פי

שמלא תרווד רקב אינו מטמא במגע הואיל ואי אפשר ליגע בכלול, הרי אין המדה שוה בין גילוח נזיר לטומאות של תרומה וקדשים שהרי לתרומה וקדשים רביעית דם ורובע עצמות מטמא, ובנזיר דוקא חצי לוג וחצי קב, ושמא ברקב החמירו בנזיר אף במגע, ומכל מקום גדולי המחברים [רמב"ם נזירות ז ה] פסקו, שכלל זה לא נשנה בדיוק, והיה צריך לפרוט ממנו מלא תרווד רקב שלא לגלח אלא באהילו ומשאו אבל לא במגעו".

וכעין מה שכתב המאירי שנזיר חמור לענין גילוח מטומאה, ראה גם במפרש נ א ד"ה ורבא אמר לגבי רוב בניין ורוב מנין שלדעתו אינו מטמא באוהל כשאין בו רובע קב ולענין נזיר הרי הוא טמא ומגלח עליו, ואולם בתוספות במשנה ד"ה ועל חצי קב, מבואר דזהו דבר שאי אפשר, וראה "באר משה" על דברי התוספות.

אלא שדברי המאירי צריכים ביאור, כיון שהטעם הוא משום שאי אפשר ליגע בכלול, בזה לכאורה לא שייך להחמיר בנזיר, וראה "שלמי יוסף" סימן סח מה שכתב בזה; ועוד יש לדון, כיון שאינו נוגע בכלול, אם כן מה מצרף את הרקב להיות שיעור "מלא תרווד", ואינו דומה למשא או לאוהל שהוא נושא או מאהיל על שיעור זה.

15. אין כוונת המשנה לומר ששיעורים אלו הם בהכרח לכל שלושת הטומאות, כי יש מן השיעורים שאינם אלא לענין נזיר שנטמא בהם

ואילו על עצם כשעורה, הנזיר מגלח על מנעו ועל משאו בלבד, ובאוהל אינו מטמא כלל. (16)

על כל טומאות אלו, ששינינו כאן, הנזיר — מגלח [מביא קרבן ומגלח].

ומזה בשלישי ובשביעי ממי פרה.

וסותר את הימים הקודמין שכבר מנה.

ואינו מתחיל למנות נזירות אלא עד שיטהר. ויתבאר בגמרא לאיזה טהרה נתכוונה המשנה.

גמרא:

שינינו במשנה: על אלו טומאות הנזיר מגלח,

על המת ועל כזית מן המת:

תנו רבנן:

אחר פטירתו של רבי מאיר, אמר להן רבי יהודה לתלמידיו:

אל יכנסו תלמידי רבי מאיר לבאן, מפני שקנתרנין [מקניטין] (17) הן, ולא ללמוד תורה הן באין, אלא לקפחני [לצערני] (18) בחלכות הן באין.

בכל זאת דחק סומכוס — שהיה מתלמידי רבי מאיר — ונכנס.

אמר להם סומכוס לתלמידי רבי יהודה, שהיו שונים משמו את משנתנו: "על אלו טומאות הנזיר מגלח על כזית מן המת", ולא היו שונים: "על המת":

ב. רובע קב עצמות של מת - שאין בהם דין "עצם כשעורה" כגון שהיו טחונים עד דק - שיש בהם מעט מכל העצמות של רוב מניינו או רוב בניינו של אדם, הרי הם מטמאים במגע ובמשא ובאוהל, אבל אין מגלחין אלא על מגען ומשאן ולא על אהילן, וכמבואר במשנה נד א ונתבאר בגמרא נג ב.

ג. חצי קב עצמות מת מרוב מניינו או רוב בניינו של מת הרי הם מטמאין במגע ובמשא ובאוהל ואף מגלחין עליהם.

ד. עצמות שלמות של רוב מניינו או רוב בניינו של אדם הרי הם מטמאים במגע ובמשא ובאוהל ואף על פי שאין בהם רובע הקב, ולענין גילוח יתבאר דינם בגמרא ובהערות לקמן נ א.

17. על פי רש"י בקדושין נב ב.

18. נתבאר על פי תוספות; ורש"י בקדושין נב ב

באוהל, אבל כשנטמא בהם במגע ובמשא הרי הוא מגלח אפילו בפחות וכגון שיעור "חצי קב עצמות" ועוד, ואין כוונתה אלא לומר, שבטומאות אלו הוא מגלח בכל שלושת צורות הטומאה.

16. א. מן הדין לא היה צריך לגלח על עצם כשעורה ואף שהוא טמא מן התורה, כי לא מצאנו גילוח אלא בטומאות המטמאות באוהל, היות ונאמר בפרשת נזיר "על נפש מת לא יבא [לאוהל שהמת שם]", אלא הלכה למשה מסיני היא שיגלח הנזיר עליו, על פי גמרא ותוספות בסוף הפרק.

ב. דיני עצמות מת לענין גילוח ולענין טומאה לשיטת התוספות [לבד דין שדרה וגולגולת המתבאר לקמן דף נב ונג]:

א. עצם כשעורה מטמא במגע ובמשא ואינו מטמא באוהל, ומגלחין על מגעו ועל משאו.

לא נצרכה משנתנו להשמיענו שהנזיר מגלח על טומאת "מת שלם", אלא למת שלם שאין עליו כזית בשר, שאינו מטמא משום כזית מן המת, אלא משום "מת שלם".⁽²⁾

ועדיין יאמר [יקשה] רבי יהודה: ⁽³⁾ על אבר ממנו מגלח כמבואר במשנתנו שהוא מגלח על אבר מן המת ואף על פי שאין עליו כזית בשר, על כולו לא כל שכן!⁽⁴⁾

אלא לכך נצרך התנא להשמיענו שהנזיר מגלח על "טומאת מת שלם", כשם דאמר רבי יוחנן ליישב את המשנה באהלות [ב א] ששנינו שם: "ואלו מטמאין באוהל, המת וכזית מן המת", והוינן בה: למה לי למיתני "מת" כיון דקתני "כזית מן המת":

לא נצרכה המשנה לחדש טומאת מת שלם

כך שנה לי רבי מאיר: "על אלו טומאות הנזיר מגלח: על המת, ועל כזית מן המת".

כעם רבי יהודה, ואמר להן לתלמידיו:

וכי לא כך אמרתי: "אל יבנסו תלמידי רבי מאיר לכאן מפני שקנתרנין הן"!?

שהרי אם על כזית בשר מן המת הוא מגלח, הרי שעל המת כולו לא כל שכן שהוא מגלח, ולמה לי לשנות: "על המת"!?⁽¹⁹⁾

אמר רבי יוסי: א-1

יאמרו התלמידים: "מאיר שכב [מת], יהודה כעם,⁽¹⁾ יוסי שתק, תורה מה תהא עליה"!?

ואמר רבי יוסי לפרש את המשנה כפי שהיה שונה אותה רבי מאיר:

פירש: "לקפחני, כמו מעמידין זקיפין לפניהם ואחרים מאחוריהם, וכשיליין של ברזל בידיהם וכל המבקש לחזור - ממערכי המלחה - הרשות בידו לקפח את שוקיו [סוטה מד א], לקצץ רגלינו בהלכות, להודיע שהם חריפים ואין עומד כנגדם".

19. תוספת ביאור:

אין כוונת הגמרא בקושייתה לתמוה לשם מה שנינו כלל "על המת" והרי בפחות מכך הוא מטמא, כי ודאי היות ושנינו "על המת" משמע שיש דין "טומאת מת שלם" והנזיר מגלח עליה, אלא שקושייתה הגמרא היא: לשם מה הוצרך התנא להזכיר זאת, כיון שבלאו הכי מגלח הוא משום כזית בשר, ואין בזה שום נפקא מינה לדינא.

ובהמשך הגמרא מבואר, שקושיא זו הקשו גם על המשנה באהלות ששנינו בה: מת וכזית מן המת מטמאים באוהל; וכוונת הקושיא שם

היא: לשם מה נתחדשה הלכה של "מת שלם", כיון שבלאו הכי הוא מטמא משום כזית.

1. ראה מהרש"א קדושין נב ב.

2. בפשוטו משמע, שכשמת היה עליו כזית בשר אלא שנרקב, ומכל מקום הרי הוא מטמא בתורת "מת שלם".

3. נוסחת הריב"ן היא "יאמרו", והתוספות כתבו: עדיין יכול להקשות ולומר, וכנראה הכוונה לרבי יהודה, ועל פי זה נתבאר.

4. תמה ב"ברכת ראש": הרי יש לומר שאין עליו בשר כראוי שאינו מטמא באוהל משום אבר כמבואר במשנתנו, ראה שם שהוכיח שהוא מטמא משום "מת שלם", [ובפשוטו ממקומו הוא מוכרע שהוא מטמא בלי בשר כראוי, שהרי אם אין עליו כזית בשר בכל גופו הרי הוא טמא,